

SNJEŽANA PEROJEVIĆ

Sveučilište u Zagrebu
Arhitektonski fakultet
Mediterranski centar za graditeljsko naslijeđe u Splitu
HR - 21 000 Split, Bosanska 4

Izvorni znanstveni članak
UDK 725.51.056 (497.5 Split) „15/16”

Tehničke znanosti
Arhitektura i urbanizam
2.01.04 - Razvoj arhitekture i urbanizma
i obnova graditeljskog naslijeđa
Članak primljen / prihvaćen: 18. 07. 2002. / 28. 05. 2003.

University of Zagreb
Faculty of Architecture
Mediterranean Centre for the Built Heritage in Split
HR - 21 000 Split, Bosanska 4

Original Scientific Paper
UDC 725.51.056 (497.5 Split) „15/16”

Technical Sciences
Architecture and Urban Planning
2.01.04 - Development of Architecture and Urban Planning
and Restoration of the Built Heritage
Article Received / Accepted: 18. 07. 2002. / 28. 05. 2003.

Izgradnja lazareta u Splitu

Construction of the Lazaretto in Split

kuzne epidemije
lazaret
Split
trgovina
Venecija

infectious epidemics
lazaretto
Split
trade
Venice

Od kraja XVI. stoljeća splitski lazaret je ključno mjesto trgovačke razmjene Osmanlijskog Carstva i Mletačke Republike u kojem se provodi karantena kao mjera zaštite od kuznih epidemija. Izgrađivan je u nekoliko faza od 1583. do 1629. godine, kada zauzima najveću površinu. Venecija u doba Kandijskog rata, zbog ekonomskoga značenja lazareta, odlučuje Split opasati bastionskim sustavom utvrda i time ga spasava od turskog osvajanja. U to doba zamire trgovina i počinje transformacija lazareta, koji u smanjenom obujmu djeluje do polovice XVIII. stoljeća. Nakon Drugoga svjetskog rata u cijelosti se uklanja.

By the end of the 16th century, the Split Lazaretto grew into a significant trade centre between the Ottoman Empire and the Republic of Venice functioning at the same time as a quarantine against infectious epidemics. Its construction was carried out in several stages between 1583 and 1629 when it finally reached its full size area. Due to the economic significance of the Lazaretto during the Candian war, the Republic of Venice, made a decision to enclose Split by a system of fortifications in order to protect it from Turkish conquests. At that time, trading activities ceased and the Lazaretto was gradually transformed. Its function, however, continued on a limited scale until the mid 18th century. By the end of the Second World War it was entirely demolished.

Uvod

INTRODUCTION

Na prijelazu XVI. i XVII. stoljeća Split je bio malen grad, omeđen zidinama Dioklecijanove palače u kojoj se razvio, te se poslije proširio prema zapadu i opasao srednjovjekovnim gradskim zidinama. Ekonomski mu je položaj u trgovačkoj razmjeni bio slab, ali je u svome geografskom položaju krio potencijalno veliko značenje za trgovinu. To je uočio trgovac Daniel Rodriga, Židov portugalskog podrijetla, koji je velikim osobnim zalaganjem pokrenuo izgradnju građevnoga sklopa lazareta - skale u Splitu. On je imao dvije funkcije koje su u to doba bile neodvojive: trgovačka razmjena i zaštita od prijenosa kužne zaraze. Tijekom dugoga razdoblja Split je postao glavno mjesto preko kojega se odvijala trgovina između Istoka i Zapada mediteranskoga područja.

Danas nema nijednog nadzemnog ostatka toga velikog i važnog sklopa. U svijesti stanovnika prisutan je kao toponim, a njegova je važna uloga u povijesti grada, osim u stručnim krugovima, većinom zaboravljena i nepoznata.

Kako ne postoje vidljivi fizički ostaci lazareta, istraživanje prostornoga razvoja temeljilo se na nekoliko grafičkih i mnogo pisanih povijesnih izvora, te fotografijama i objavljenim radovima. O splitskom je lazaretu pisao veliki broj domaćih i stranih autora.¹ Vrijedni podaci dolaze iz starih planova, grafika i slika, kako grada tako i samoga lazareta, a postoji i

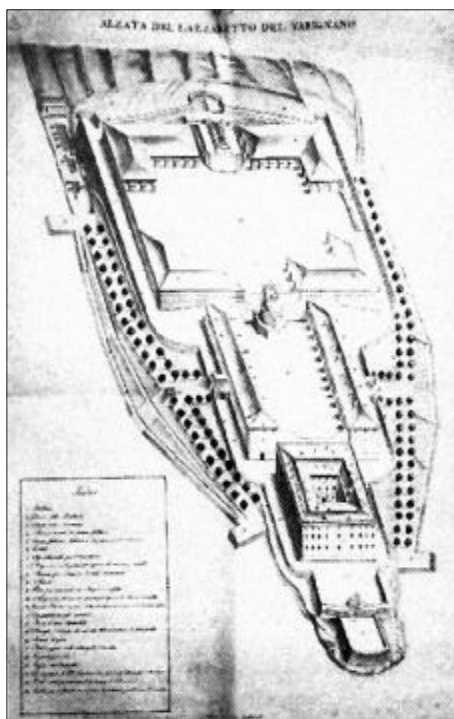
opsežna pisana građa u kojoj se iz pera splitskih knezova, mletačkih providura, vojnih inženjera i putopisaca očitava zanimljiva priča o splitskoj skali. Na temelju tih isprava moguće je definirati njegov položaj, izgled, faze izgradnje i transformacije, zatim razmjere trgovine koja se kroza nj odvijala, te ekonomske i političke odnose u to doba, kao i značenje lazareta za Split i njegovu sudbinu, pa i za Veneciju. Arhivska građa iz diplomskoga rada Alessandre Sartori² značajno je pridonijela rasvjetljavanju nekoliko faza izgradnje lazareta koje se ovdje obrađuju,³ a dio podataka prikupljen je tijekom istražnih radova na mjestu gdje se nalazio lazaret.⁴

O OPASNOSTIMA OD KUŽNIH EPIDEMIJA I METODAMA ZAŠTITE

INFECTIOUS EPIDEMIC RISKS AND PROTECTIVE MEASURES

Velika trgovina koja se odvijala Mediteranom, a koje su nosioci bili Osmanlijsko Carstvo te Dubrovačka i Mletačka Republika, donosila je sa sobom trajnu prijetnju širenja kuge. Kuga, koja je tijekom nekoliko stoljeća harala Europom, imala je karakter epidemija širokih razmjera i od nje je umirao golem broj stanovnika. Iz broja umrlih u odnosu na ukupnu populaciju mogu se isčitati zastrasujući razmjeri opasnosti koju je donosila, pa je tako na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće, u većim gradovima kao što su: Milano, Napulj, Genova, Marseilles i Messina, od nje umrlo između 46 i

Sl. 1. Lazaret u La Speziji
Fig. 1 Lazaretto, La Spezia

1 Arsen Duplanić, Cvito Fisković, Đusko Kečkemet i Viktor Morpurgo pisali su nekoliko tekstova u kojima je obrađen sam lazaret, a Grga Novak obradio je lazaret s različitih aspekata u svojoj povijesti grada Splita. Od stranih autora značajniji su Daniel Panzac i Renzo Paci.

2 Studentica Alessandra Sartori, s Istituto Universitario di architettura di Venezia, diplomirala je 1987. godine s temom - Spalato rinascimentale: la fortezza e la città dal sec. XV al sec. XVIII. U djelu radnje skupila je veći broj nepoznatih dokumenata o Splitu iz venecijanskih institucija u kojima se čuva, a u svome ih radu donosi u skraćenom obliku ili ih prepričava svojim riječima. Upravo se zbog toga u bilješkama navode stranice iz njezine diplomatske radnje i skraćeni podaci o tim dokumentima.

3 U ovom se članku donosi izbor najznačajnijih faza razvoja lazareta do završetka faza izgradnje u XVII. stoljeću, te kratak prikaz povijesno-prostornoga konteksta u kojem se nalazio splitski lazaret. U magistarskoj radnji autora pod naslovom „Split - Izgradnja lazareta“ cjelovito je obrađena izgradnja splitskoga lazareta. Teziste te radnje bilo je usmjereno na istraživanje i definiranje faza gradnje lazareta i njegovih transformacija, vezanih za funkciju trgovine, te detaljno prikazano kroz devet faza izgradnje od 1582. do 1682. godine, budući da su kasnije transformacije iz XIX. i XX. stoljeća, uvjetovane prenamjenom prostora, poznate s fotografija, iz nacrti i iz literature.

4 Mediteranski centar za graditeljsko naslijeđe vodio je istražne radove prilikom izgradnje kanalizacijskoga kolektora na splitskoj obali 1995./96. godine, pa su nadopunjeni podaci iz 1968. godine, kada je Zavod za zaštitu spomenika vodio arheološka istraživanja prilikom građevinskih radova na mjestu gdje su nekad bili lazareti.

5 Panzac, 1986: 12.

70% ukupnog stanovništva.⁵ Tijekom stoljeća kuga je nekoliko puta pokosila Split,⁶ a epidemija iz 1783./84. godine bila je jedna od najopasnijih.

Kako bi se spriječio širenje zaraze, bile su potrebne ostre mjere zaštite i prevencije. Za tu je potrebu ustanovljena institucija lazareta,⁷ što je bio naziv za bolnice za izolaciju bolesnika,⁸ ali i za uređaje za provođenje karantene trgovaca i roba.⁹ Iz te je funkcije i proizisao naziv karantena.¹⁰ Za objekte trgovačkoga pretovarilišta bio je uvršten i naziv skala ili skela. U ovom se članku koristiti naziv skala kao primjereniji za naše krajeve.¹¹ Izolacija je predstavljala samu bit funkcioniranja lazareta i određivala njegov izgled i organizaciju unutarnjeg prostora.

Prva karantena je odlukom Velikog vijeća od 27. srpnja 1377. utemeljena u Dubrovniku.¹² Dubrovački su primjer potom slijedili i drugi mediteranski gradovi. Francuski izvori navode da su zdravstvene vlasti propisale zdravstvene „ocjene“ za robe i putnike,¹³ a one su ovisile o podrijetlu i vrsti onoga što je putovalo. Bila su određena tri osnovna stupnja: *patente nette* (najblazi), *patente touchée* ili *so-upçonnée* i *patente brute* (najstroži). Prema njemu bilo je određeno vrijeme trajanja izolacije. Postojala su manja odstupanja među različitim gradovima,¹⁴ ali u većini slučajeva propisi su bili slični.

Načini prenošenja kuge bili su raznovrsni, ali je zasigurno najvažniji prenositelj bio čovjek.¹⁵

Vjerovalo se da postoje robe koje su podesne za prijenos uzročnika kuge, pa su one podvrgavane strogom procesu raskuživanja koje se provodilo na tri osnovna načina: prozračivanjem, uronjavanjem (primjerice u more, koje se zbog svoga sastava držalo veoma korisnim) i iskuhavanjem (*ventilazione, cavane i bolliture*).¹⁶

VELIČINA, BROJ I SMJEŠTAJ LAZARETA U ODNOSU NA NASELJA

SIZE, NUMBER AND PLACEMENT OF LAZARETTOS IN RELATION TO SETTLEMENTS

Bitka protiv kuznih epidemija, koje su se širile zahvaljujući velikoj trgovačkoj razmjeni, vodila se izgradnjom lazareta koji su se tijekom stoljeća gradili i nadograđivali. Splitski je slučaj dobar primjer takva sukcesivnog proširivanja, bitno određenoga skućenošću prostora u koji se lazaret morao smjestiti. Odluka o mjestu gradnje donosila se uzavajajući različite uvjete, kao što su: položaj i udaljenost lazareta u odnosu na naselje, pogodnosti koje pruža reljef i veličina luke, raspoloživost slobodnog terena, izloženost dominantnim vjetrovima koji su, prema tadašnjim uvjerenjima, bili vrlo važni za proces raskuživanja, uloga u obrani grada.

Budući da se u ovom članku obrađuje splitski lazaret, posebna će se pozornost zadržati na lazaretima izgrađenim u mediteranskim lukama. Velik broj najstarijih lazareta, građenih krajem XVI. i početkom XVII. st., smješten je u

Sl. 2. Fotografija Lazzaretto Vecchio u Veneciji
Fig. 2 Lazaretto Vecchio, Venice, photograph

Sl. 3. Lazaret u Anconi
Fig. 3 Lazaretto, Ancona

Sl. 4. Prikaz površine lazareta na današnjem planu Splita u mjerilu 1:10 000
Fig. 4 Lazaretto area on the present-day map of Split, scale 1:10 000

6 Božić-Buzančić, 1989: 183-184. Autorica navodi dostupne podatke o epidemijama kuge koja je harala Splitom sljedećih godina: 1348., 1360., 1420., 1456., 1527., 1553., 1557., 1559., 1578., 1586., 1597., 1606., 1607., 1628., 1638., 1650., 1670., 1682., 1684., 1710., 1720., 1731./32., 1763.-1765., 1783.-1784., 1808., 1810., 1811., 1815., 1818.

7 Wheler, 1689: 22-23. „...il y a un grand Lazaret, c'est le nom que les Italiens donnent aux Maisons de Santé, qui sont fort communes dans toutes les Villes d'Italie, & sous la Domination des Venitiens.”

8 Jelčić, 1978: 19.

9 Wheler, 1689: 23. „Ces Maisons (misli se na lazarete) sont principalement pour ceux qui viennent de quelque lieu suspect de Peste, & surtout de Turquie, où il y en a toujours. Les nouveaux venus demeurent quarante jours dans ces Lazarets pour se purifier du mauvais air...”

10 Douglas, 1946: 127. „Ships arriving from the Levant and Egypt were isolated at special ports, and travellers were detained at port for thirty, and later, for fourthy, days; hence the name, quaranta giorni, or quarantine.”

11 Novak, 1961: 480-481. O različitim nazivlju: skela, skala.

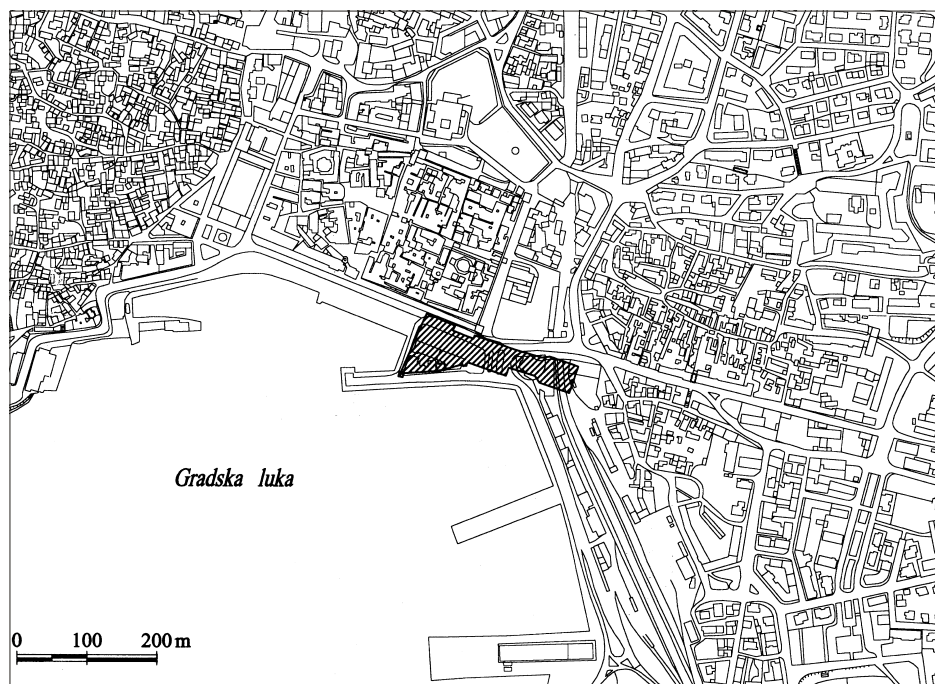
12 Glesinger, 1978: 113-114.

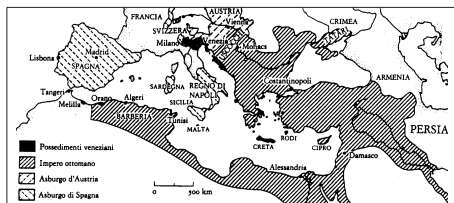
13 Fisković, 1954: 240; Panzac 1986: 45-51.

14 Tako je kod najstrožega stupnja karantena trajala u Veneciji i Trstu 40, a u Genovi 28 dana. Putnici su u odnosu na robe provodili kraće vrijeme u izolaciji, u trajanju od dva do pet tjedana.

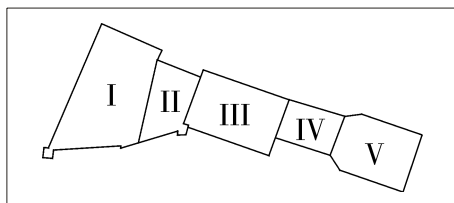
15 Panzac, 1986: 21.

16 Božić-Buzančić, 1997: 274-275.

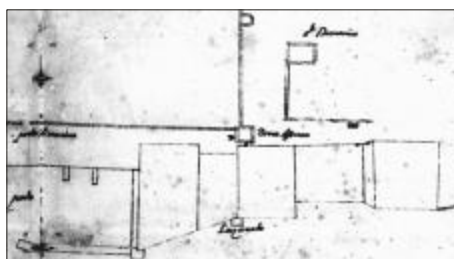

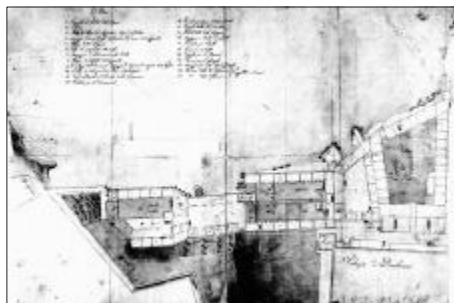
Sl. 5. Područja pod upravom velikih sila na Mediteranu krajem XVI. stoljeća
Fig. 5 Areas administered by the most powerful states in the Mediterranean by the end of the 16th

Sl. 6. Shema numeriranja
Fig. 6 Numeration scheme

Sl. 7. Detalj s nacrtu Antoina de Ville iz 1630. godine
Fig. 7 Antoine de Ville: drawing from 1630, detail

Sl. 8. Andrijev nacrt - tlocrt
Fig. 8 Andrea: drawing - plan

Sl. 9. D'Andreisov nacrt
Fig. 9 D'Andreis: drawing

lukama i vrlo blizu gradova.¹⁷ Upravo zahvaljujući činjenici da su se katkada kužne epidemije širile iz samih lazareta, poslije su oni podizani dalje od naseljenih mjesta kako bi se izolacija mogla doista dosljedno provoditi. Tako se držalo da je položaj na otoku najbolji izbor.¹⁸ Kada to nije bilo moguće, poluotoci su također bili dobro rješenje.¹⁹ Razvoj vojne tehnike, posebice artiljerije, utječe također na gradnju lazareta, pa oni tako imaju dvojnog ulogu - zdravstvenu i vojnu.²⁰

Važnost trgovine koja se odvijala Mediteranom isčitavamo iz broja i veličine lazareta sagrađenih u njegovim lukama. Tako ih je, primjerice, izgrađeno po tri u Anconi, Dubrovniku, Trstu i Veneciji, dva u Rijeci i četiri u Marseilleu. Osim brojnošću, lazareti su rasli i postupnim dograđivanjem te su zauzimali sve veće površine. Onaj na Malti narastao je s 8000 na 30.000 m² u razdoblju od polovice XVII. do kraja XVIII st.; lazareti u Trstu zauzimali su 18.000, 25.000 i 64.200 m². Lazaret San Leopoldo u Livornu zauzimao je 33.000 m², onaj u Mahónu 89.000 m², a najveći, marseilleski, prostirao se na golemoj površini od 180.000 m². U splitskom slučaju, usporedba površine lazareta od približno 10.000 m² s čitavim tadašnjim gradom od 100.000 m² dovoljno govori o važnosti koju je on imao za taj grad.

Princip unutarnje organizacije prostora u lazaretima je sličan, a razlike proizlaze iz smještaja, pa se utoliko razlikuje i njihov tlocrtni izgled. Shema je sljedeća: niz dvorišta okružnih jednokatnih objektima, sa skladišnim prostorom u prizemlju, a rezidencijalnim na kat. Dvorišta su opskrbljena tekućom vodom ili iz cisterne. Pristup je organiziran kroz glavni ulaz i dalje se vrši distribucija u svaki dio odvojeno. Čitav je sklop okružen zidom i posve izoliran od okoline. Otvori na objektima okrenuti su prema dvorištima, a prema vani ih uopće nema. Na uglovima su često male kule, kojih je zadatak ponajprije sprječavanje nekontroliranog iznošenja roba. Kao i u splitskom, i u ostalim su lazaretima postojale bogomolje za potrebe trgovaca koji su u njima boravili.

O PREDNOSTIMA SPLITSKOGA LAZARETA

ADVANTAGES OF THE LAZARETTO IN SPLIT

Venecija je razdoblje tridesetogodišnjega mira s Osmanlijskim Carstvom na Mediteranu, u drugoj polovici XVI. stoljeća, iskoristila kako bi uspostavila i razvila trgovačke pravce i ojačala svoju trgovinu koja se dobro razvijala. Položaj Splita za tu je trgovinu bio potencijalno vrlo značajan i spomenuti trgovac Daniel Rodriga pokušao je još 1566. godine²¹ Veneciji skrenuti pozornost na mogućnost osnivanja trgovačke skale. Tu je ideju Venecija i prihvatila nakon što je gubitkom Cipra 1570.

godine izgubila dio svojih trgovačkih uporišta na Mediteranu.

Premještanje skale u Split bio je alternativni pravac onome Sarajevo - Dubrovnik - Ancona. Kopnenim dijelom je karavanski put od Istanbula do Splita prolazio kroz područje pod turskom vlašću, pa su ga oni i osiguravali, ali su za morski dio puta, koji je sada bio upola kraći, tražili jamstvo od Venecije da će osigurati sigurnost plovidbe od uskočkih napada.²² Kako navodi Renier,²³ Turci su uz velike troškove uredili putove kroz šume i planine, izgradili mostove, džamije i odmorista kako bi olakšali putovanje karavanama, kojima su trebala četrdeset tri dana za put od Istanbula do Splita. No, taj se zahvat nije odnosio samo na navedenu dionicu već i na sire područje balkanskoga poluotoka, iz kojega su se počele slijevati raznovrsne robe u splitsku skalju. Uspješnom funkcioniranju skale Venecija je pridonijela davanjem naoružanih galija i barki za pratnju trgovačkim galijama, kao i smanjenjem davanja kod transporta roba i lučkih pristojbi na robe.²⁴

FINANCIJSKI ASPEKT

FINANCIAL ASPECT

Daniel Rodriga započeo je osobnim sredstvima gradnju skale i ona su mu djelomično nadoknađena u gotovini, a za svoja je zalaganja nagrađen svotom od 200 dukata iz nameta na trgovinu svake godine tijekom dvadeset godina.²⁵ Ostala je sredstva Venecija osobno ulagala u gradnju i ona su joj bila višestruko vraćena kroz značajnu dobit što ju je iz toga ostvarivala.

Razmjeri trgovine koja se odvijala kroz splitski lazaret bili su takvi da je grad morao napredovati. No, istina je, na žalost, bila posve drugačija. Za čitavo vrijeme odvijanja trgovine stanovništvo Splita brojeano je stagniralo, a iscrpljeno kužnim epidemijama čak je katkada i prepolovljeno, da bi se poslije tek vratilo na prijašnje stanje. Često baš porast broja

17 Takvi su primjeri prvi lazareti u Anconi, Dubrovniku, Livornu, Rijeci, Trstu, kao i Splitu.

18 Takav je bio položaj Lazaretto Vecchio u Veneciji, lazareta u Napulju na otočiću Nisida, kod Marseillea na otoku Pomegue, u Mahónu na otoku Menorca na Balearima, na otočiću ispred Kirfa itd.

19 Lazareti u La Speziji i Toulonu.

20 Lazareti u la Speziji i Anconi.

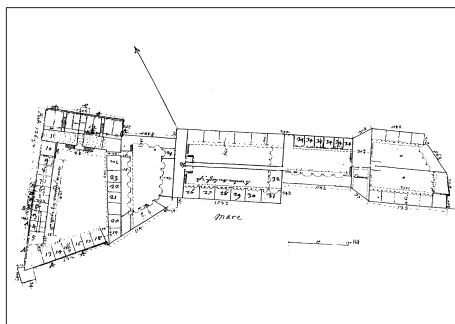
21 Morpurgo, 1962: 187.

22 Morpurgo, 1966: 409.

23 Mletačka uputstva i izvjestaji, 1970: 166-167; Andrea Renier, Relacija providura zdravstva i kneza Splita od 24. 09. 1610.

24 Mletačka uputstva i izvjestaji, 1966: 219. Baldisere Contarini, Relacija splitskog kneza i kapetana od 16. 06. 1597.: ...che non pagano mezi noll...; Boerio, 1983.: Nolo - ...dicesi il Pagamento del porto delle mercanzie o d'altre cose condotte dai navilii.

25 Sartori, 1986-1987: 32., A.S.Ve., S. M., reg.55 c.90. Dokument od 28. 07. 1594.

stanovnika govori o prosperitetu nekoga grada koji zbog svoga ekonomskog stanja ima veliku privlačnu snagu.

U doba najveće turske opasnosti, za Kandij-skoga rata koji je trajao od 1645. do 1669. godine, postojale su ideje da se Split napusti, a stanovništvo iseli, budući da je grad bio vrlo nepovoljno smješten s aspekta utvrđivanja.²⁶ No, ekonomsko značenje lazareta za Veneciju je bilo veliko²⁷ i ona ga je odlučila braniti usprkos nedostatcima, te je izgrađen bastionski sustav utvrda kojim je opasan grad i skala.

O odnosu Venecije prema zaradi pise generalni providur Christoforo Valier u relaciji²⁸ iz 1596. godine, kada doslovno navodi da je jedan porez na robe povežati priljev novca za tri do četiri tisuće dukata, koji su konačno nervi, krv, duša i duh Republike. Venecijanska je vlast svu zaradu odnosila u matični grad, često i na štetu vlastite koristi. Da je ulagala ba-

26 Sartori, 1986-1987: 124., Dokument od 24.05.1660., A.S.Ve., P.T.M., f.487, relazione di Innocentio Conti.

27 Mletačka uputstva i izvjestaji, 1972: 134. Antonio Bernardo, Relacija generalnog providura Dalmacije i Albanije, 20. 05. 1660: *Il signor Camillo... ..concepi particolar genio al mantenimento di questa piazza per molti relevantissimi riguardi, ma in particolare per piu sicuro sostentamento di citta per l'utile che cava la republica in tempo di pace da una scalla...*

28 Mletačka uputstva i izvjestaji, 1966: 194.

29 Mletačka uputstva i izvjestaji, 1970: 285-289. Za to je ilustrativan primjer koji navodi 1619. godine splitski knez Garzoni. On piše da mu je za uređenje luke bio odobren trošak od 10.000 dukata, a on je ukupno potrosio samo 1000. Te je iste godine zarada ostvarena trgovinom iznosila dvjesto puta više. Sigurno je da uređenje luke za desetorostruko manji iznos od predviđenoga nije moglo biti dovoljno kvalitetno. U relacijama se vrlo često govori o lošem stanju luke, za što se može ustvrditi da je bila konstanta.

30 Redoslijed ne označava i redoslijed u fazama gradnje sklopa lazareta.

31 Fiskovič, 1953: 5-22; Kečkemet, 1993: 28.

32 Kečkemet, 1975: 379-381, 397-398.

33 Kovačič, 1994: 90.

34 Kečkemet, 1975: 377-400.

35 Kečkemet, 1978: 74-90. Nacrt se nalazi u Archivio di Stato di Venezia, Prow.ri alla Sanita.

36 Duplančič, 1993-1994: 187-190. Kopiju toga nacrtu Pavusa Vežić ljubazno je ustupio Jerku Marasoviću prije nego što ga je publicirao A. Duplančič, te je korišten za potrebe izrade studije „Prostorni razvoj obale pred povijesnom jezgrom Splita“, završene 1990. godine. Nacrt se nalazi u DAŽd.

SI. 10. Camozzinijev nacrt

Fig. 10 Camozzini: drawing

SI. 11. Nacrt Mosera de Filsecka

Fig. 11 Moser de Filseck: drawing

SI. 12. Prikaz Splita Angela degli Oddija

Fig. 12 Angelo degli Oddia: Split

rem nešto u popravak putova i bolje održavanje splitske luke, te osiguravala dovoljan broj galija za transport roba, podigla bi trgovačku razmjenu na veću razinu i time puno više profitirala.²⁹ No, nedostajalo je očit dugoročno planiranje, budući da su interesi venecijanskih administrativaca u Dalmaciji često bili vrlo uski i usmjereni samo na razdoblje u kojem je svaki od njih djelovao.

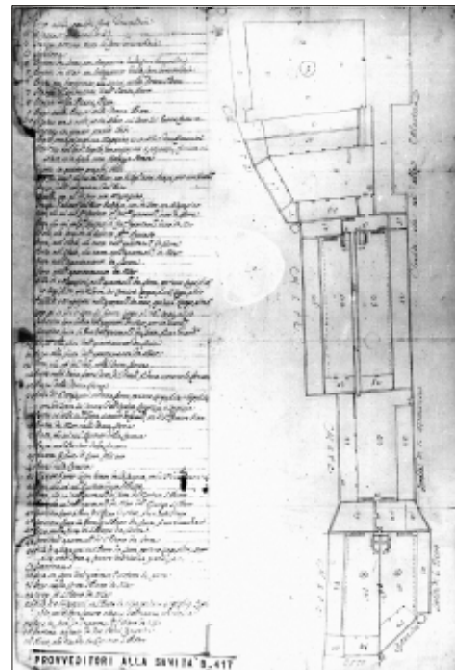
POVIJESNI GRAFIČKI IZVORI

HISTORICAL GRAPHIC SOURCES

U fazi kada je bio najveći, lazaret se sastojao od pet većih dvorista okruženih zgradama. Kako bi se omogućilo jednostavnije snalaženje u budućim opisima građevnoga sklopa lazareta, pojedini se elementi definirati vezano za ta dvorista, dajući im brojeve, i to počevši brojenje od zapada prema istoku.³⁰

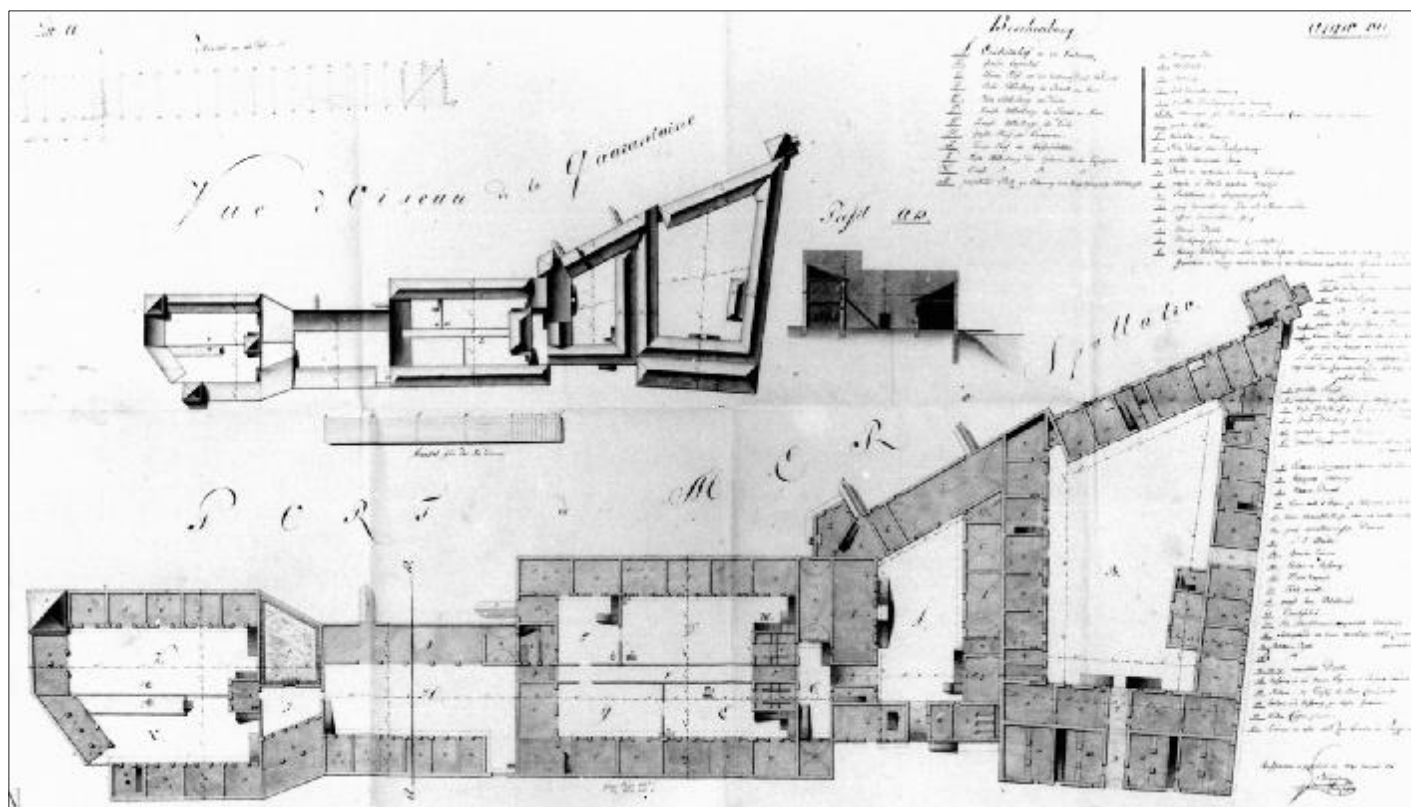
Povijesni prikazi splitskoga lazareta mogu se podijeliti u tri skupine: prikazi lazareta u kontekstu čitavoga grada - koji su izvor podataka o najranijim fazama, detaljni nacrti pojedinih dijelova lazareta i tlocrti samog lazareta - većinom opremljeni tekstualnim opisom pojedinih prostora unutar sklopa, a koji su izrađeni gotovo sto godina nakon završetka faze izgradnje 1629. godine, kada je lazaret imao najveću veličinu i vanjske konture. Nakon toga su uslijedile transformacije i rusenje dijela najistočnijeg sklopa prilikom izgradnje bastionskog sustava utvrda u XVII. stoljeću.

Budući da se radi o danas nepostojećem sklopu, za potrebe njegove grafičke rekonstrukcije bilo je potrebno izraditi rektificirani tlocrt na temelju raspoloživih povijesnih nacrtu. Kao polazište uzeti su nacrti splitskog arhitekta Vicka Andrića iz 1817. i 1819. godine.³¹ Ta je osnova nadopunjena podacima iz ostalih povijesnih izvora. Najznačajniji su nacrti koji prikazuju tlocrt samoga lazareta. Za potrebe lakšeg praćenja nazivaju se prema autoru: D'Andreis - 1714.-1715. godine,³² Camozzini 1728. godine,³³ Moser de Filseck³⁴ između 1762. i 1786. godine, ili prema mjestu gdje se čuva original (budući da je autor nepoznat), Sanita 1731./32. godine,³⁵ Zadar - 1814. godine.³⁶

SI. 13. Nacrt Sanita

Fig. 13 Sanita: drawing

Sl. 14. Nacrt Zadar - tlocrt prizemlja
Fig. 14 Zadar - ground-floor plan, drawing

O MJESTU GRADNJE SPLITSKOGA LAZARETA CONSTRUCTION SITE OF THE LAZARETTO IN SPLIT

Krajem XIV. stoljeća podgrađe zapadno od Dioklecijanove palače obzidano je čvrstim zidom s kruništem i ophodom, koji su dodani i antičkim zidovima. Prilikom toga zahvata nastalo je prizemlje jugoistočne kule Dioklecijanove palače, nad kojim je izgrađena presvođena prostorija kojom se koristio nadbiskup. Od kule se u more pružao srednjovjekovni gradski zid koji je dijelom bio temeljen u moru, a poznato je da je postojao još 1312. godine.³⁷ Na zidu su bila gradska vrata, a sjeverno od njih loza – *guardia Arsana*, prislonjena uza zapadni zid navedene kule, gdje je bila smještena straža koja je čuvala vrata.³⁸ Prostor ispred južnih zidina Dioklecijanove palače i zapadno od gradskoga zida bio je najširi slobodni dio obale, a u to se doba smatrao prostorom izvan grada. To je bilo mjesto na kojemu je započela gradnja sklopa lazareta.

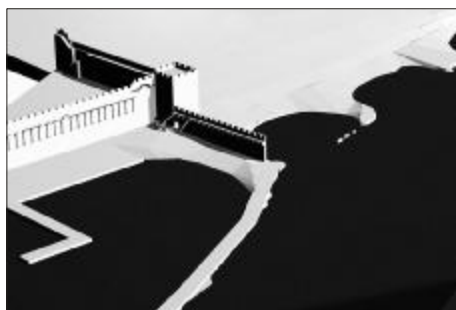
Izgled toga prostora prije izgradnje lazareta može se pretpostaviti na temelju starih crteža koji prikazuju Split i nalaza dobivenih tijekom spomenutih istražnih radova te analizom izgleda ostalih splitskih uvala: Jezinac, Zvončac, Baevica i Oveice.³⁹ Sve one pokazuju isti tip obale, gdje niske hridi, položene paralelno s obalom, strše iz plitkoga mora. Takve su hridi još i danas vidljive u „podrumima” Dioklecijanove palače.

PRETPOSTAVLJENA FAZA IZGRADNJE LAZARETA OD 1582. DO 1593. GODINE

THE ASSUMED CONSTRUCTION STAGE OF THE LAZARETTO BETWEEN 1582 AND 1593

Odluku o gradnji lazareta pratile su brojne rasprave zbog nekoliko činjenica koje joj nisu išle u prilog. Položaj skale u odnosu na grad i luku bio je nepovoljan zbog toga što su karavane morale proći naseljenim dijelovima grada, noseći tako opasnost širenja kuzne zaraze. Upitna je bila i sigurnost od napadača, a većinom se to odnosilo na uskoke. Dio problema proizlazio je i iz antagonizma prema Židovima, koji su odigrali važnu ulogu u osnivanju splitskoga lazareta.

Prva faza lazareta zauzimala je II. sklop prema shemi numeriranja i njezina je gradnja trajala desetak godina, a bila je obilježena prekidima uzrokovanim uglavnom financijskim neprilikama Rodrige.⁴⁰ Prvo spominjanje mjesta na

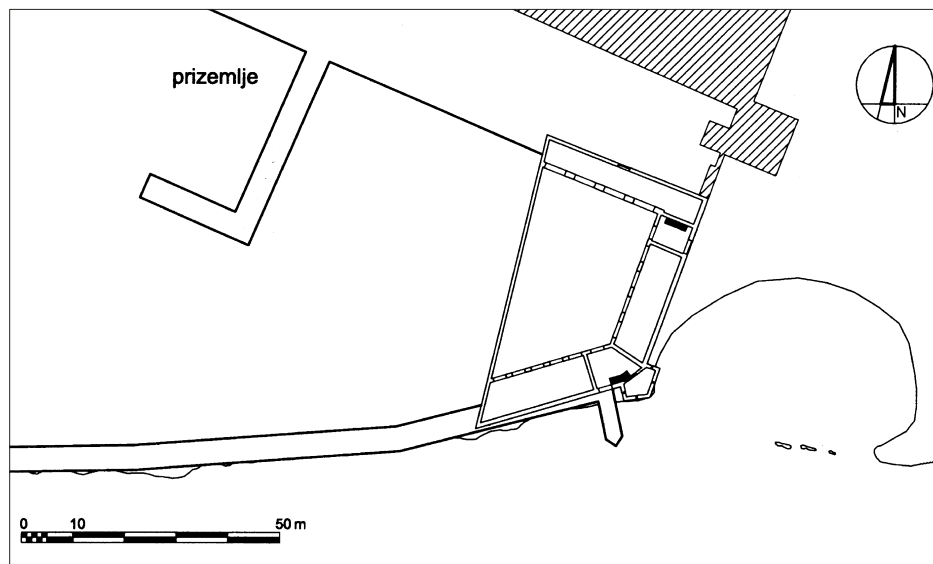
Sl. 15. Prostorni prikaz luke sredinom XVI. stoljeća
Fig. 15 Mid-16th century port

37 Statut grada Splita, 1987: 255.

38 Mletačka uputstva i izvještaji, 1964: 331. Nicolò Correr, Relacija kneza i kapetana Splita od 13. 06. 1583. *La compagnia del Capitan Pauella di giorno sta a una porta della Marina, fuori però del corpo della Città, per la quale si uccise in Campo dalla bande di Levante, ...*

39 Za izradu crteža korišteni su podaci iz studija: „Prostorni razvoj područja istočno od Dioklecijanove palače u Splitu” i „Prostorni razvoj jugoistočnog dijela Dioklecijanove palače”, autor Jerko Marasovič.

40 Morpurgo, 1962: 185-248.; isti, 1966: 363-415.

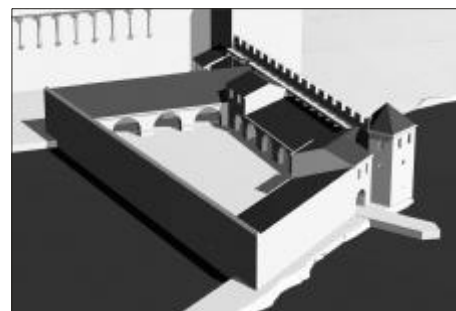

SI. 16. Tlocrt prizemlja lazareta - faza 1582.-1593. godine

Fig. 16 Lazaretto, ground-floor plan; 1582-1593.

SI. 17. Perspektivni prikaz lazareta s jugozapada - faza 1582.-1593. godine

Fig. 17 Lazaretto viewed from the southwest, perspective; 1582-1593.

SI. 18. Perspektivni prikaz - detalj - faza 1582.-1593. godine

Fig. 18 Perspective drawing, detail; 1582-1593.

kojemu je već djelomično izgrađen lazaret bilo je u Rodriginu pismu od 28. listopada 1582. godine, gdje stoji: *...da mi se dade isplatiti ono šeststo dukata, koje sam ja nesretno uložio u zgradu podignutu na moru...*⁴¹ Dio mu je novca nadoknađen 1584. godine,⁴² a za svoja je zalaganja nagrađen svotom od 200 dukata godišnje tijekom dvadeset godina.⁴³ U relaciji generalnoga providura Nanija iz 1591. navodi se da su skladišta skale izgrađena *izvan grada na mulu uz more*.⁴⁴ Taj je podatak ključan jer definira točan položaj.⁴⁵ Može se sa sigurnošću ustvrditi da je prvi dio lazareta izgrađen na postojećem, evrstom tlu i molu. Svojim je obrisima pratio raspoloživ prostor, što potvrđuje i ana-

liza izgleda luke na starim planovima Splita Angela degli Oddija i Camotija. Na njima se dobro vidi velik glavni lukobran i manji gat u obliku slova „L”.

U tijeku izgradnje prve faze lazareta formirano je dvorište, s tri strane okruženo zgradama, a s istoka zidom. Postojanje zida prema luci bilo je neophodno, budući da je lazaret morao biti posve izoliran od ostaloga prostora. Položaj uza srednjovjekovni gradski zid ograničio je visinu zgrada prislonjenih uz njega jer je obrambena šetnica morala biti slobodna.

Na samome kraju gradskoga zida prema jugu izgrađena je peterokutna kula, visine prizemlje i dva kata, s time da je posljednji kat bio natkrivena - zatvorena terasa *terazza serata*, u skladu s njezinim obrambenim karakterom. Tlocrtno je bila isturena, s obzirom na linije vanjskih zidova lazareta, kako bi ih se s nje moglo nadzirati. U to je doba vjerojatnost pljačke ili neovlastenog iznošenja potencijalno opasne robe iz lazareta bila veći problem nego mogućnost napada izvana, pa je mala kula vjerojatno više služila nadzoru, odnosno kontroli.⁴⁶

Lazaret je uglavnom građen opekam, što je vjerojatno bilo djelomičan uzrok kasnijem lošem stanju zgrada, izgrađenih većim dijelom u moru. Nalazi istraživ radova tijekom izgradnje kanalizacijskoga kolektora 1995.-1996. godine to i potvrđuju. Tada su pronađeni drveni piloti koji su bili baza za izradu temelja.

U dokumentu⁴⁷ iz 1602. godine navodi se da treba izgraditi lukobran pred sklopom I., koji je završen 1600. godine, kako bi se ta gradnja zaštitila od snage valova koji u nju *bijesno udaraju*. Sigurno je da su zgrade natopljene solju još brže propadale.

41 Morpurgo, 1962: 227-228.

42 Morpurgo, 1962: 239.

43 Sartori, 1986.-1987: 32. Dokument od 28. 07. 1594.

44 Mletačka uputstva i izvjestaji, 1966: 33. Ferigo Nani, Relacija generalnog providura u Dalmaciji, 10. 12. 1591. U relaciji Nani navodi: *Fuori della Città sopra il Molo al Mare sono fabricati li magazeni per la Scala...*

45 Fisković, 1953: 12. Autor točno pretpostavlja da je upravo to najstariji dio lazareta i smješta ga uz generalat, ali je i generalat izvorno bio sastavni dio lazareta, građen odmah nakon te prve faze izgradnje; Kečkemet, 1975: 379. Autor navodi da su tri zapadna dvorišta tvorila prvotni lazaret, ali to nije točno jer su ta tri sklopa izgrađivana u razdoblju od gotovo četrdeset godina. Sartori, 1986-1987: 51. U relaciji Marc'Antonija Veniera, generalnoga providura, prilikom kasnije izgradnje II. sklopa naziva se Lazaretto Vecchio - Stari lazaret: *Si ritrovano due siti dove puo esser fatta la suddetta fabbrica: l'uno al'mare dietro al Lazaretto Vecchio...*

46 Mletačka uputstva i izvjestaji, 1966: 118. Daniel da Molin Zuane, Relacija kneza i kapetana Splita, 11. 10. 1594. U relaciji se navodi da bi se grupa od stotinu Poljičana, predvođenih kapetanom Matijaševićem, koja je čuvala lazaret vrlo brzo sprijateljila s morlačkim vodičima karavana, te da je uvijek nešto bilo ukradeno ili odneseno.

47 Mletačka uputstva i izvjestaji, 1970: 65-67. Izvještaj splitskog kneza i kapetana Andrea Reniera iz 1602. godine.

SI. 19. Fotografija ostataka drvenih pilota na kojima su temeljeni lazareti

Fig. 19 Remains of the timber pilots serving as lazaretto foundations, photograph

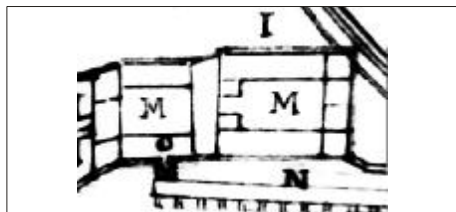
SI. 20. Prikaz Giovannija Francesca Camotija
Fig. 20 Giovanni Francesco Camotio: illustration

SI. 21. Detalj Justerove vedute grada iz 1708. godine
Fig. 21 Juster: view of the town from 1708, detail

SI. 22. Detalj istočnog kraja gata s tlocrta Splita N. F. Erauta iz 1682. godine
Fig. 22 N. F. Eraut: East embankment, detail with the plan of Split, from 1682.

SI. 23. Detalj zapadnog kraja gata s tlocrta Splita N. F. Erauta iz 1682. godine
Fig. 23 N. F. Eraut: West embankment, detail with the plan of Split from 1682.

Nakon obavljene propisane karantene roba se krcala unutar luke jer tada više nije bila opasnost za grad, a najvjerojatnije je iz lazareta izlazila kroz vrata na polovici sjevernoga skladišta. Mada su robe stizale u Split najčešće kopnenim putem, za slučajeve kada su dolazile morskim služio je gat kojemu se pristupalo iz zgrade zapadno od kule jer se zbog opasnosti od zaraze nije smjelo iskrcavati unutar luke. Trgovačka galija, krcata robom koja je prošla propisanu karantenu, otpovršena je u pratnji naoružane galije u Veneciju.

Još se početkom 1593. godine vrše neke radnje na dovršavanju izgradnje prve faze lazareta⁴⁸ kojega funkcioniranje otada doživljava pravi zamah.

PRETPOSTAVLJENA FAZA IZGRADNJE LAZARETA OD 1595. DO 1611. GODINE

THE ASSUMED CONSTRUCTION STAGE OF THE LAZARETTO BETWEEN 1595 AND 1611

Trgovina se uspješno odvijala i pojavila se potreba za proširenjem lazareta. U opisanom razdoblju izvršeno je nekoliko nadogradnji u prostoru sklopa I. Iz godine 1595. jest podatak⁴⁹ o dijelu prihoda iz nameta *mezzi nollu* u iznosu od 14.700 dukata, te da se od toga planira utrositi 6000 dukata za izgradnju u lazaretu. S obzirom na iznos predviđenih sredstava, vjerojatno je da time počinje izgradnja sljedeće faze izgradnje, odnosno sklopa I. U međuvremenu radi se na uređenju luke i utvrđivanju grada kojega je stanje obrane vrlo loše.⁵⁰

Knez i kapetan Leonardo Bollani u svojoj relaciji⁵¹ od 3. travnja 1600. godine detaljno opisuje novoizgrađeni sklop lazareta i prednosti splitske skale u odnosu na vječnoga rivala - dubrovačku.

Prijevod dijela u kojem govori o novom sklopu glasi: *Zgrada carine je prekrasna s mnoštvom udobnih prostorija, kojih je 24 na katu i isto toliko skladišta u prizemlju na tri strane, a na četvrtoj je konjusnica (stala) pod svodom gdje su smješteni Morlaci s konjima, a iznad je dovoljno prostran prostor gdje se također mogu smjestiti trgovci i držati robe. Tu je i jedna jaka i lijepa kulica na uglu gradnje, iznad luke za stražu i obranu ove carinarnice. Ova gradnja je bila velika i izvršena je u prilično manje vremena nego što je trebalo za gradnju dosta manjeg starog lazareta.*

Opis je kratak, ali veoma precizan. Konjusnica o kojoj se govori nalazila se na sjevernoj strani dvorišta i na svojoj je južnoj strani imala vanjsko dvostruko stubište kojim se pristupalo gornjem katu. Za razliku od starijeg sklopa I., u novome nema *tezzona* - natkrivenih skladišta u kojima se roba raskuživala vjetrenjem. Ono se moglo obavljati u dvorištu koje je u ovom sklopu znatno prostranije. Smicanjem

morske fasade objekta na jugu od one istočnog formiran je otvor kroz koji se kontroliralo južno proćelje, budući da u to doba još nije bila izgrađena obrambena kula na jugozapadnom kraju sklopa I.

Traktovi sa skladištima u prizemlju i sobama za smještaj trgovaca na katu zauzimali su tri ostale strane. U sva se prizemna skladišta ulazilo direktno iz dvorišta, prema kojemu su imala vrata i prozore, ili samo vrata. Na istočnoj je strani sklop I. bio prolazom povezan sa sklopom II.

Otvori na vanjskim proćeljima, vidljivi na Justerovoj veduti, napravljeni su poslije, kada je taj dio sklopa pretvoren u generalat i izolacija nije više bila obvezatna u tome dijelu. Ostali dijelovi lazareta nemaju prozora prema van, osim na mjestima gdje se u prostorijama kojima su pripadali nije obavljala karantena - primjerice stanu priora.

Tijekom sljedeće dvije godine, do 1602. izvršeni su još neki radovi na uređenju o kojima piše Andrea Renier. Napominje da za dovršenje sklopa I. treba napraviti još cisternu i kulicu, te da *...u starom lazaretu gdje se vrše kontumacije bit će potrebno zbog količine ljudi i roba koje pristizu napraviti još jedno krilo nastambi iznad skladišta prema zapadu, a izvan ovog lazareta zatvoren smještaj za karavane i voditelje koji dolaze sa 'sumnjivom' robom, jer je ovaj unutarnji vrlo tiješan, a ponekad pristize 200 i više konja u skupini... Iz godine 1603. jest podatak⁵² da „Petorica mudrih u poslovima trgovine“ šalju splitskom knezu 1000 dukata za radove na skali, oèito za realizaciju toga prijedloga. Tako je izgrađen trakt na zapadnoj strani sklopa II., koji je bio - prema podacima iz nacrtu Sanita, gdje nosi broj 10 - otvoreno skladište s 5 lukova, a na katu sa 6 soba.*

Analizirajući tlocrt, pogodno mjesto za gradnju zatvorenoga smještaja za karavane izvan lazareta može se naći uz gradski zid prema istoku. U toj su fazi to vjerojatno prizemnice prislonjene uza srednjovjekovni gradski zid koji je imao obrambenu šetnicu. Preko njihova krova, sa šetnice i dalje dobro se vidjela

48 Sartori, 1986.-1987: 31., A.S.Ve., S.M., reg.51, c.74. U dokumentu od 23. 02. 1592. (1593.) navodi se da je poslano 3000 dukata, dijelom u novcu, a dijelom u materijalu, Petorici mudrih u poslovima trgovine za potrebe završetka izgradnje.

49 Isto: 33-34., A.S.Ve., S.M., reg.55 c.167. Dokument od 21. 03. 1595.

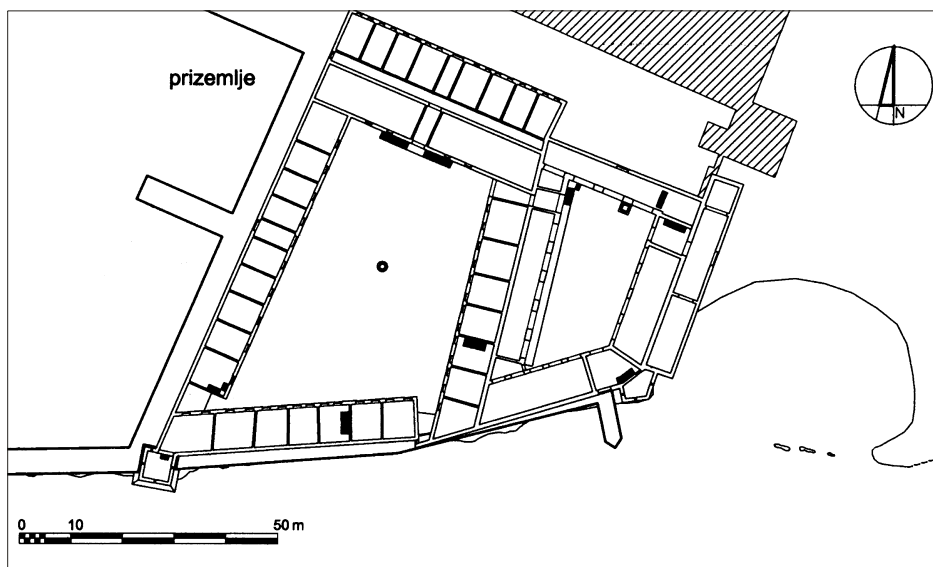
50 Isto: 34, 36-37., A.S.Ve., S.M., reg.55 c.234 i C.R., b.72; Mletačka uputstva i izvještaji, 1966: 118. Relacija kneza Daniela da Molin Zuane od 11. 10. 1594.

51 Mletačka uputstva i izvještaji, 1966: 299-302.

52 Mletačka uputstva i izvještaji, 1970: 65-67. Izvještaj splitskog kneza i kapetana Andrea Reniera iz 1602. godine. Ovo se odnosi na kulu u II. sklopu, jer Renier 1602. godine precizira da u I. sklopu treba izgraditi kulu.

53 Sartori, 1986.-1987: 39., A.S.Ve., S.M., reg.63 c.141.

SI. 24. Tlocrt prizemlja lazareta - faza 1595.-1611. godine
Fig. 24 Lazaretto, ground-floor plan; 1595-1611.

SI. 25. Perspektivni prikaz - detalj - faza 1610.-1611. godine
Fig. 25 Perspective drawing, detail, 1610-1611.

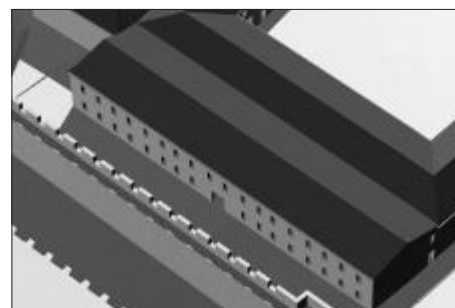
okolica. Dogradnja se mogla braniti u slučaja napada i sa šetnice i s jugoistočne kule Dioklecijanove palače.

Iz 1605. godine jest podatak da treba završiti započete radove u lazaretu, a prije svega da treba urediti novu kulu koja je od izuzetne važnosti za čuvanje roba.⁵⁴ Radi se o maloj kuli na jugozapadnom uglu sklopa I. Lazaretu je trebala voda u sve većim količinama - kako se trgovina razvijala i pristizao sve veći broj trgovaca. Gradi se cisterna u dvorištu sklopa I.⁵⁵ Sve do 1607. godine traje izgradnja kulice i cisterne, kada se ponovno ističe žurnost kojom ih je potrebno završiti.⁵⁶ Kulica je bila dvokatna, kao i ona starija na kraju gradskog zida.

Krajem 1606. godine određuje se splitskom knezu da se pobrine za gradnju četiriju novih prostorija.⁵⁷ Pretpostavlja se da su izgrađene iznad sjevernoga skladišta u II. sklopu jer je to, prema analizi nacрта koji su na raspolaganju, i jedini mogući položaj, budući da su južno i istočno krilo još početkom XVIII. stolje-

ća prizemnice - kako se vidi na nacrtima Camozzinija i Sanita, a zapadno je izgrađeno još 1603. godine.

Šim je bila završena jedna dogradnja, razmisljalo se o novoj. Na samom početku 1609. godine počinju rasprave o potrebi proširenja lazareta i o mjestu na kojemu to treba napraviti. Te su rasprave trajale sve do ozujka 1610. godine, kada počinje gradnja. Nekoliko dokumenata govori o tom problemu,⁵⁸ pa se u njima spominju dva mjesta na kojima se mogla smjestiti dogradnja lazareta i oba su imala svoje prednosti i nedostatke. Jedno na obali - *sopra il stradone* - između grada i carinarnice. To je mjesto preusko i zbog blizine gradu bilo je problem po sigurnost od zaraze, ali je bilo povoljno za izgradnju zbog već postojećega tvrdog tla. Drugo u moru, istočno od gradskog zida - *al mare dietro al Lazzaretto Vecchio* - bilo je povoljnije zbog raspoloživoga prostora. Prednost mu je bila i u tome što nije zadiralo u postojeću funkcionalnu shemu, ali je bilo zahtjevnije u graditeljskom smislu zbog potrebe temeljenja u moru. Rasprave i prijedlozi trajali su godinu dana i u prosincu 1609. godine donesena je čvrsta odluka o gradnji na obali, koja je izvršena do kraja 1610. godine.

SI. 26. Perspektivni prikaz lazareta s jugozapada - faza 1610.-1611. godine
Fig. 26 Lazaretto viewed from the southwest, perspective drawing, 1610-1611.

SI. 27. Fotografija iz prve polovice XX. stoljeća
Fig. 27 Photograph, 1st half of the 20th century

54 Isto: 39-40., A.S.Ve., S.M., reg.65 c.109. Dopis je od 12. srpnja 1605.

55 Isto: 40-41., A.S.Ve., S.M., reg.66 c.54. Dopis je od 27. svibnja 1606.

56 Isto: 44-45., A.S.Ve., V. Savi M., b.162, parte II. Dopis od 12. kolovoza 1607.

57 Isto: 41., A.S.Ve., S.M., reg.66. c.62. Dopis od 9. kolovoza 1606.

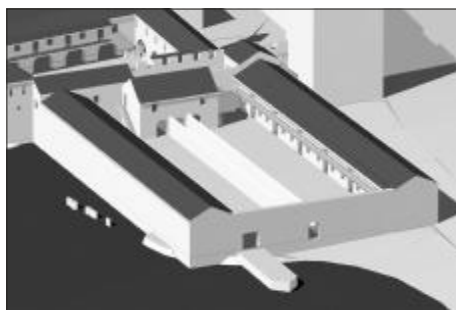
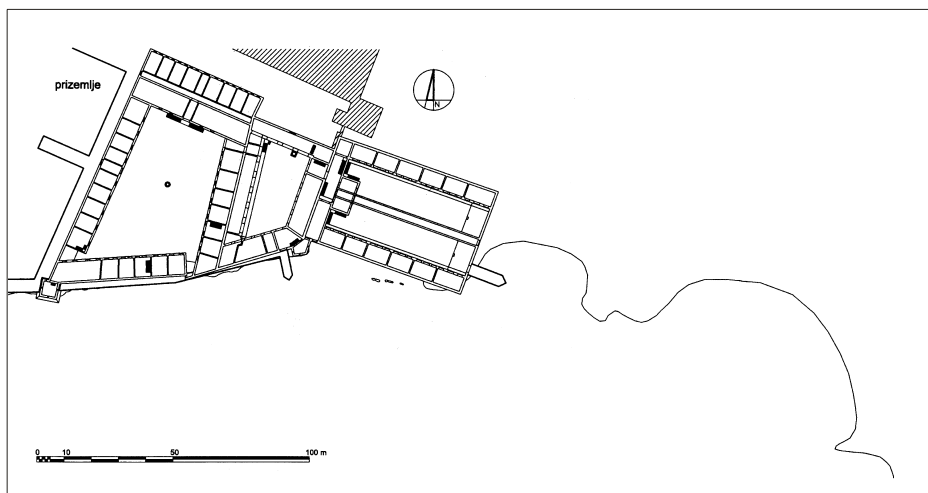
58 Isto: 1986.-1987.: 45-47., 48-49., 50-51., 52-55., 55., 56., 58., A.S.Ve., S.M., reg.68 c.132. Dokument od 19. veljače 1608. (1609.); B.M.C.C.Ve., C.C. 3246-I. Dokument iz 1609.; A.S.Ve., P.T.M., f.423. Relacija Marc'Antonija Veniera od 13. listopada 1609.; A.S.Ve., P.S., reg.3 c.88. Dokument od 6. prosinca 1609. u Pregadi; A.S.Ve., S.M., reg.69 c.78. Dokument od 30. siječnja 1609. (1610.); A.S.Ve. P.T.M., f.423. Relacija Marc'Antonija Veniera od 22. veljače 1609. (1610.); A.S.Ve. P.T.M., f.424. Relacija Marc'Antonija od 8. ozujka 1610.; A.S.Ve., S.M. Dokument od 12. kolovoza 1610.

Sl. 28. Tlocrt prizemlja lazareta - faza 1615.-1616. godine

Fig. 28 Lazaretto, ground-floor plan, 1615-1616.

Sl. 29. Perspektivni prikaz lazareta s jugozapada - faza 1615.-1616. godine

Fig. 29 Lazaretto viewed from the southwest, perspective drawing, 1615-1616.

Sl. 30. Perspektivni prikaz - detalj - faza 1615.-1616. godine

Fig. 30 Perspective drawing, detail, 1615-1616.

Izgrađen je niz prostorija u prizemlju i isti takav na katu. Unutar tog objekta napravljen je hodnik na obje razine prema zgradi uz koju je bio priljubljen. Iz njega se pristupalo prostorijama. Sada više nije bilo moguće provesti koncepciju po kojoj je lazaret zatvoren prema vani pa su morali biti otvoreni prozori.

Netom je završeno proširenje kapaciteta lazareta, već se opet javila potreba za novim adaptacijama i proširenjima. U svibnju 1614. godine „Petorica mudrih u poslovima trgovine” salju generalnoga providura u Split da zajedno s providurom zdravstva odabere prostor na kojemu će se lazaret proširiti ili izgraditi novi, a koji mora biti uz more zbog pogodnosti ukraja na brod.⁵⁹

PRETPOSTAVLJENA FAZA IZGRADNJE LAZARETA 1615. - 1616. GODINE

THE ASSUMED CONSTRUCTION STAGE OF THE LAZARETTO BETWEEN 1615 AND 1616

Dana 9. siječnja 1615. (1616.)⁶⁰ godine izvješuje se da su već izgrađeni temelji novoga lazareta.⁶¹ Grga Novak piše da je gradnja započela u travnju 1615. godine pod nadzorom inženjera Camilla i da je gotovo završena u dvanaest mjeseci, a u jake su temelje ugrađene *brda kamenja*.⁶²

Sklop III. izgrađen je u moru na mjestu koje je još prije predlagano za izgradnju prethodne faze. Sastojao se od dvaju dvorišta, međusobno odijeljenih prolazom ograđenim zidom s obje strane. Na istočnom kraju prolaza bila su vrata kroz koja su ulazile karavane. Na zapadnom kraju bila je jednokatna zgrada. U prizemlju zgrade bila su dva zasebna pristupa u dvorišta, a na katu također odvojene sobe čuvara. Pristupalo im se vanjskim stubistima. Prošavši prolazom, karavane su dolazile u dvorište *priora*, iz kojega bi dalje produžile u II. sklop ili kroz tu zgradu ulazile u dvorišta III. sklopa. U sjevernom dvorištu - Kopnenom odjeljku, i južnom - Morskom odjeljku sklopa bio je u prizemlju niz od šest skladišta. Uza zid na zapadnoj strani bila su prislunjena vanjska stubišta koja su vodila na galerije, preko kojih se pristupalo sobama za smještaj trgovaca, kojih je bio isti broj kao i skladišta u prizemlju. Vjerojatno su tijekom iste faze građenja dograđeni katovi nad postojećim prostorima u prizemlju zgrada u dvorištu *priora* između ovoga i najstarijega sklopa lazareta. Moguće je da je u tom prostoru uređen stan upravitelja u južnoj zgradi, kako je spomenuto 1610. godine da je potrebno napraviti. Za robe pristigle morskim putem služio je gat vidljiv na nacrtu iz Zadra i na Andrijevku kao kameni nabačaj. Nalazio se južno od ulaza na istočnom zidu.

Sl. 31. Detalj vedute Splita N. F. Erauta iz 1682. godine

Fig. 31 N. F. Eraut: view of Split - detail, 1682.

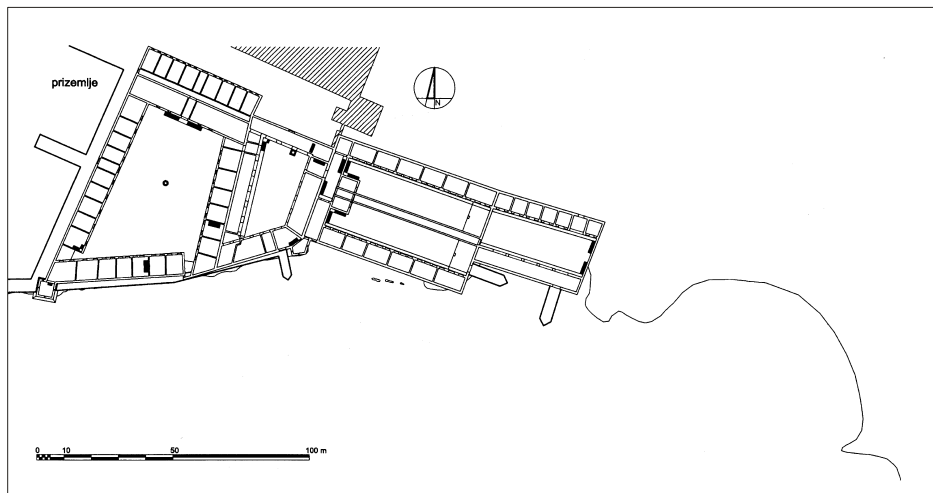

59 Isto: 65., 67., A.S.Ve., S.M., reg.71 c.211. Dokument od 17. prosinca 1613.; A.S.Ve., S.M., reg.72 c.47. Dokument od 1. svibnja 1614., Petorica mudrih u poslovima trgovine (Cinque Savi alla Mercanzia).

60 Stipisica, 1991: 195. *U Veneciji je stil po kojem godina počinje 1. ozujka bio na snazi sve do propasti Republike*. U tekstu se navode obje godine, s time da je prva ona iz dokumenta, a druga godina prema današnjem računanju vremena.

61 Sartori, 1986-1987: 69., A.S.Ve., S.M., reg.73 c.151. Dokument od 9. siječnja 1615. (1616.).

62 Novak, 1961: 434-435.

SI. 32. Tlocrt prizemlja lazareta - faza 1625.-1627. godine

Fig. 32 Lazaretto, ground-floor plan, 1625-1627.

SI. 33. Perspektivni prikaz lazareta s jugozapada - faza 1625.-1627. godine

Fig. 33 Lazaretto viewed from the southwest, perspective; 1625-1627.

PRETPOSTAVLJENA FAZA IZGRADNJE LAZARETA 1625. - 1627. GODINE

THE ASSUMED CONSTRUCTION STAGE OF THE LAZARETTO BETWEEN 1625 AND 1627

Nakon dovršetka izgradnje III. sklopa, nekoliko se godina nije ništa dograđivalo. Godine 1621. uređivala⁶³ se gradska luka i unutrašnjost lazareta, posebno cisterna i sobe za smještaj trgovaca. Do 1624. godine nema novih podataka, a tada se od listopada te godine pojavljuje nekoliko dokumenata⁶⁴ koji govore o gradnji sljedeće faze lazareta - sklopa IV. Početkom srpnja 1625. godine trasirani su temelji, a polovinom srpnja već su bili izvan vode. Tijekom 1626. godinu nastavlja se gradnja, a u lipnju je privedena kraju⁶⁵.

Sklop se sastojao od dvorišta, koje se na Filiseckovu nastojcu naziva Karavansko, i objekata na njegovu sjevernom i južnom rubu. Južni je objekt u prizemlju imao trijem s pet lukova, ispod kojega su smješteni konji, a na katu niz od sedam soba. Njima se pristupalo vanjskim stubištem, prislonjenim uz istočni zid sklopa, koje je vodilo na, vjerojatno, natkrivenu galeriju, kao i u ostalim sklopovima. Sjeverni se objekt sastojao od niza od šest skladišta u prizemlju i sedam soba na katu.

63 Sartori, 1986.-1987: 70., A.S.Ve., S.M., reg.79 c.39. Dokument od 8. ožujka 1621.; A.S.Ve., S.M., reg.79 c.168. Dokument od 15. prosinca 1621.

64 Isto: 71-72., A.S.Ve., S.M., reg.85 c.215. Dokument od 28. listopada 1624.; A.S.Ve., S.M., reg.82 c.219. Dokument od 7. studenoga 1624.; A.S.Ve., S.M., reg.83 c.116. Dokument od 3. srpnja 1625.; A.S.Ve., S.M., reg.83 c.119. Dokument od 10. srpnja 1625.

65 Isto: 72-73., A.S.Ve., S.M., reg.84 c.73. Dokument od 31. ožujka 1626.; A.S.Ve., S.M., reg.84 c.306. Dokument od 24. studenoga 1626.; A.S.Ve., S.M., reg.85 c.122. Dokument od 1. lipnja 1627.; A.S.Ve., S.M., reg.859 c.149. Dokument od 26. lipnja 1627.; A.S.Ve., S.M., reg.85 c.163. Dokument od 10. srpnja 1627.

66 Isto: 75-75., A.S.Ve., S.M., reg.85 c.304. Dokument od 11. studenoga 1627.; A.S.Ve., S.M., b.162. Relacija Orazija Tomasija od 22. prosinca 1628.

PRETPOSTAVLJENA FAZA IZGRADNJE LAZARETA 1627.-1629. GODINE

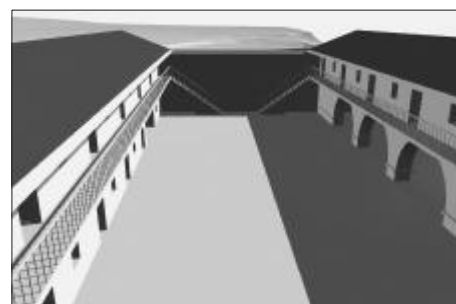
THE ASSUMED CONSTRUCTION STAGE OF THE LAZARETTO BETWEEN 1627 AND 1629

Vjerojatno je posljednji, V. sklop lazareta projektiran zajedno s IV., ali nije tako građen zbog nedostatka novca, kako se zali splitski knez Antonio Lippomano u svojoj relaciji od 11. ožujka 1628. godine. Iako započet, nije mogao biti završen za njegova mandata. Značaj da je prije ljeta 1627. godine privedena kraju gradnja IV. sklopa, podatak s kraja 1627. godine da se u Split šalje 2000 dukata za gradnju lazareta može se tumačiti kao početak izgradnje posljednjeg sklopa, a krajem 1628. godine šalje se opet ista svota novca za potrebe gradnje.⁶⁶ Splitski knez i kapetan Bartolo Pisani u svome izvješću Senatu 12. srpnja 1629. godine kaže da je gradnja lazareta gotovo završena.

Izgrađeni sklop sastojao se od dvaju odjeljaka - dvorišta *Cavane* i dvaju simetričnih dvorišta *Kopnenog* i *Morskog* odjeljka. Bazen - *Cavana* za raskuzivanje namakanjem bio je zidom odijeljen od ostaloga dijela. Pristupalo mu se na sjevernoj i zapadnoj strani.

Kopneni i Morski odjeljak bili su identični, s nizom od pet skladišta u prizemlju i istim brojem soba na katu. Međusobno su bili odvojeni zidom, a pristupalo im se kroz jednokatni objekt na zapadnoj strani. U prizemlju je bio prolaz, a na katu sobice čuvara. Na istočnom kraju bile su nadstresnice za smještaj roba koje su se raskuzivale vjetrenjem. U svakom je dvorištu bila cisterna. Na katove su vodila vanjska stubišta. Na uglovima gradnje prema istoku bile su izgrađene trokatne kule.

Ovom je dogradnjom splitski lazaret dobio svoj konačni oblik, maksimalnih dimenzija. Promjenom političkih okolnosti i izbijanjem Kandijškoga rata njegova je funkcija bitno iz-

SI. 34. Perspektivni prikaz - detalj - faza 1625.-1627. godine

Fig. 34 Perspective drawing, detail, 1625-1627.

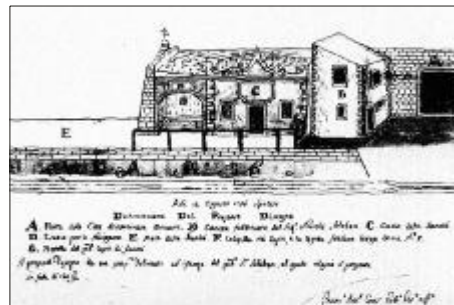

SI. 35. Nacrtr splitske bazane

Fig. 35 „Bazzana”(lodging) in Split, drawing

SI. 36. Zdravstveni ured

Fig. 36 Health care office

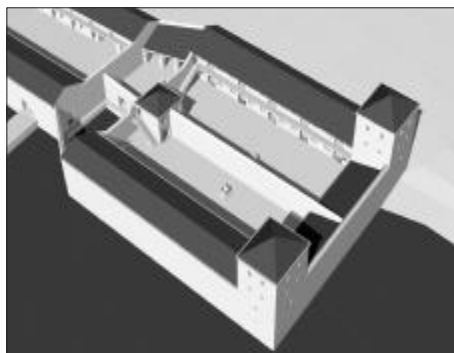
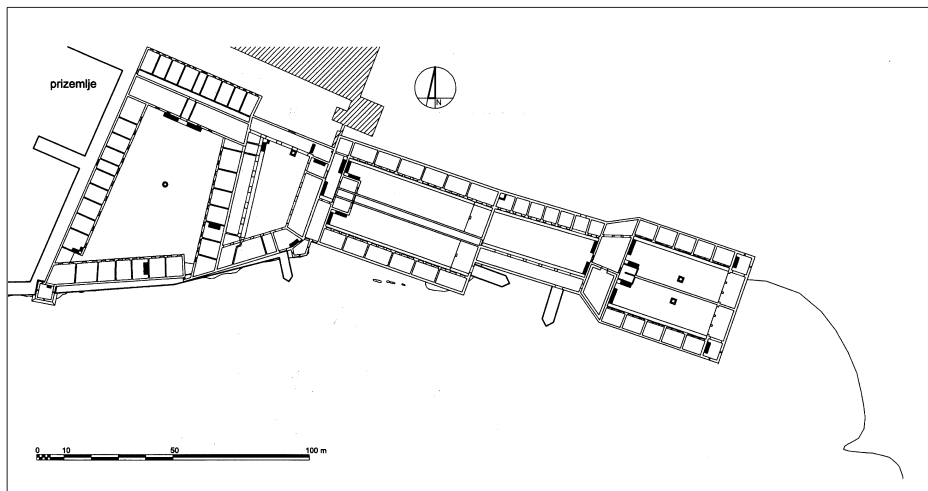

Sl. 37. Tlocrt prizemlja lazareta - faza 1627.-1629. godine

Fig. 37 Lazaretto, ground-floor plan, 1627-1629.

Sl. 38. Perspektivni prikaz - detalj - faza 1627.-1629. godine

Fig. 38 Perspective drawing, detail, 1627-1629.

Sl. 39. Perspektivni prikaz lazareta sa jugozapada - faza 1627.-1629. godine

Fig. 39 Lazaretto viewed from the southwest, perspective, 1627-1629.

mijenjena, što se odrazilo i na raspored prostorija. Završetak izgradnje lazareta ujedno obilježava i početak intenzivnoga utvrđivanja grada. U Split pristizu vojni stručnjaci koji analiziraju stanje i predlažu rješenja. Utvrđivanje Splita u XVII. stoljeću može se podijeliti na tri sustava.⁶⁷ Posljednji od njih, bastionski sustav Innocentija Contija, projektiran 1660., a završen desetak godina poslije, najviše je utjecao na lazaret. Zbog pogreške u projektu nije bilo moguće zatvoriti prsten bastiona kod lazareta.⁶⁸ Tom je prilikom srušen dio Kopnenog odjeljka V. sklopa, i to sjeverozapadna kula i prostorija uz nju, što je vidljivo na Santinijevu nacrtu grada iz 1666. godine.

PRETPOSTAVLJENA FAZA IZGRADNJE LAZARETA 1682. GODINE

THE ASSUMED CONSTRUCTION STAGE OF THE LAZARETTO IN 1682

Čitav je lazaret, zajedno s gradom, bio okružen utvrdama, a to je bila izravna opasnost za zdravlje i sigurnost utvrđenoga grada, o čemu detaljno izvještava Priuli 1670. godine.⁶⁹ On ističe da se ne može dopustiti da u naseljena mjesta ulaze robe koje su pod kontumacijom, kao i mnoštvo osoba u pratnji karavana - *persone straniere e barbare*.

Obilazeći gradove u posjedu Venecije, vojni inženjer Napoleon Francesco Eraut našeio je nekoliko crteža, planova i veduta, među kojima se nalaze i oni Splita iz 1682. godine.⁷⁰ Erautovi se crteži razlikuju od ostalih, kasnijih, u jednom detalju kojega nema na drugim, poznatim nacrtima Splita. Na južnoj strani lazareta prikazan je gat na stupovima, kojim se prilazi lazaretu izvan kruga gradskih bedema, a označen je slovom „N” i opisan legendom - *Ponte per dove s'introducono le Caravane* (gat kojim prilaze karavane). Ta je konstrukcija zasigurno izgrađena upravo zbog razloga o kojima govori Priuli, te je omogućivala pristup lazaretu bez

kontakta s gradom. Za potrebu onemogućavanja nekontroliranoga pristupa izgrađeni su pokretni mostovi na oba kraja gata.

U slučaju da karavana iz nekog razloga nije mogla ući u lazaret, bila bi privremeno smještena u sklopu zvanom bazana, u kojem bi gdjekad i prenoćila. Splitska bazana⁷¹ sastojala se od dvorišta, natkrivenoga skladišta i kućice koja je pripadala zdravstvenom uredu i u kojoj se vjerojatno obavljala administrativna procedura,⁷² slična onoj što se provodila u glavnom Zdravstvenom uredu na obali, gdje su se prijavljivali brodovi koji su pristizali u luku. Na istočnom kraju gata s Erautova crteža prikazan je građevni sklop kojega je funkcionalna shema nalik na shemu bazane. Budući da je bio vezan za funkciju pristupa karavana, može se pretpostaviti da mu je i namjena bila slična onoj bazane.

Morska vrata IV. sklopa na Erautovu su nacrtu označena slovom „O” i legendom koja glasi: *Porta & levador*⁷³ del d^o. Konstrukcija pokret-

67 Marasović, 1993: 449-451.

68 Sartori, 1986.-1987: 135., A.S.Ve., P.T.M., f.489. Relacija Gregorija Findricija (jedan od Petrice mudrih) od 16. listopada 1662. *Ma trovo un gran errore nel modello di legno, il qual li doi ing.ri Julio S.Svizzero, e un altro, che l'Ecc. Conte, ma hanno dato a questo posto una assai differente delineaione del poligono interiore di quello s'attrova la circonvallazione in nature... .. che e facil d'apprender, che il terminar col mezzo baluardo al lazaretto non ha potuto riuscire senza toccare.*

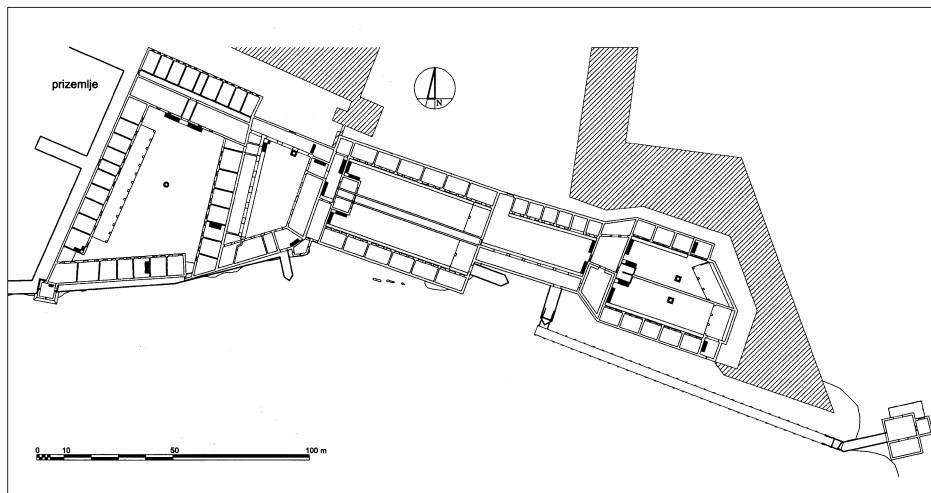
69 Mletačke upute i izvještaji, 1977: 24. Relacija generalnoga providura Dalmacije i Albanije Antonija Priulija od 26. ozujka 1670. godine.

70 Sartori, 1986.-1987. Crteži se pod naslovom „Raccolta di piante delle principali fortezze delle Stato Veneto fatte nel 1682” čuvaju u biblioteci Marcani u Veneciji. Navedeni su nacrti prvi put kod nas prikazani u magistarskoj radnji autora pod nazivom „Split - Izgradnja lazareta”.

71 Duplanić, 1988.b: 63-76.

72 Perojević, 2002: 10-11.

73 Radi se o vratima i pokretnom mostu. Concina, 1988. - *Levador, levadore - ponte levatorio e la parte apribile del ponte levatorio.*

SI. 40. Tlocrt prizemlja lazareta - faza 1682. godine
Fig. 40 Lazaretto, ground-floor plan, 1682.

SI. 41. Perspektivni prikaz lazareta s jugozapada - faza 1682. godine
Fig. 41 Lazaretto viewed from the southwest, perspective drawing, 1682.

noga mosta morala je biti smještena na postojećem molu pred vratima sklopa IV., pa se most spuštao na prilazni gat. Može se također pretpostaviti da je gat izgrađen nakon Priullijeve relacije 1670. godine i srušen prije 1708. godine, budući da nije prikazan na Justerovu planu iz iste godine, a možda čak u posljednjem desetljeću XVII. stoljeća, jer ga nema na nacrtu Splita s kraja XVII. stoljeća.⁷⁴

Osim promjene vanjskog izgleda, u tom su razdoblju nastupile druge, značajnije promjene po lazaret, a koje su se ticale odvijanja trgovine. Utjecaj Kandijskoga rata, koji je trajao od 1645. do 1669. godine, po lazaret bio je izuzetno nepovoljan. Trgovina je zamrla, lazaret je korišten za smještaj vojske i devastiran. Venecija je pokušavala vratiti promet koji je tijekom rata preuzela Dubrovačka Republika, no on u Splitu nije više nikada dosegao prijašnju razinu. Trgovina se dalje odvijala s promjenljivim intenzitetom i u promjenljivim političkim okolnostima koje su pogodile tu regiju.⁷⁵

Transformacija lazareta kao cjeline za pretovar i raskuživanje roba, započeta u doba Kandijskoga rata, nastavila se prenamjenom I. sklopa za smještaj generalnoga providura i njegove pratnje početkom XVIII. stoljeća. Tijekom XIX. stoljeća lazaret je prilično promijenio izgled i namjenu, te prestao postojati u onom smislu za koji je bio izgrađen. Potkraj XIX. stoljeća dobrim je dijelom porušen, a niski, položeni obrisi velikoga kompleksa zamijenjeni su novim, visokim zgradama. Skromne kuće naselja Lučac zamijenila je trasa željezničke pruge i novosagrađena, široka obala, a splitska je luka u tome području doživjela najznačajnije promjene.

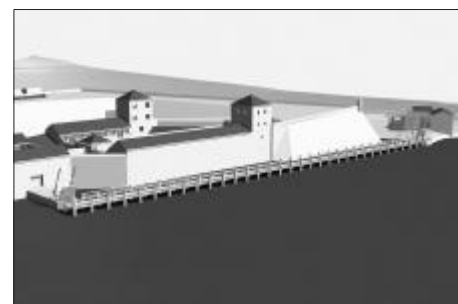
Unutar potreba novoga doba, trosne zgrade lazareta nisu bile prepoznate kao vrijednost koju bi trebalo sačuvati. Ideja o njegovu rušenju s kraja XIX. stoljeća, u prvoj polovici XX. stoljeća postala je općeprihvaćena.⁷⁶ Djelomično je sačuvan do Drugoga svjetskog rata, nakon kojega je u cijelosti porušen.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Značenje lazareta za Split prelazilo je ekonomsku korist, koja je za Split bila skromna. Njegovo je značenje više u kulturološkom smislu jer je u doba postojanja i djelovanja lazareta Split bio jedna od najvažnijih mediteranskih luka, u kojoj su se susretale različite civilizacije. No, za Split je najvažnija činjenica da je upravo zbog značenja koje je splitski lazaret imao za Veneciju, ona odlučila izgraditi bastionski sustav utvrda oko grada u XVII. stoljeću kako bi obranila grad od turskog osvajanja.

Danas bi se vjerojatno drukčije procjenjivala povijesna i prostorna vrijednost lazareta. Usprkos značajnim dimenzijama, bio je ipak manje nametljiv u odnosu na južno proećlje najstarijega dijela grada od zgrada izgrađenih na njegovu mjestu. Posljedice tih prostornih zahvata i danas su velik problem u arhitektonsko-urbanističkom tretmanu toga dijela grada.

SI. 42. Perspektivni prikaz - detalj - faza 1682. godine
Fig. 42 Perspective drawing, detail, 1682.

SI. 43. Fotografija lazareta između 1859.-1877. godine

Fig. 43 Lazaretto between 1859 and 1877, photograph

74 Duplanić, 1996: 143-153. Autor pretpostavlja da se spomenuti nacrt može vezati za jedan drugi, izrađen 1692. godine, te ga smješta u posljednje desetljeće XVII. stoljeća.

75 Novak, 1923.

76 Kečkemet, 1975: 392.

Literatura

Bibliography

- Boerio, G. (1983.), *Dizionario del dialetto Venetiano*, Ristampa anastatica, Firenze
- Božić-Buzančić, D. (1989.), *Izvjestaj izvanrednog providura za zdravstvo Angela Diedo o prilikama u Dalmaciji*, „Rasprave i građa za povijest znanosti”, 5, Razred za medicinske znanosti, 1, JAZU, 183-201, Zagreb
- Božić-Buzančić, D. (1997.), *Prilog poznavanju uloge mora, vode i brodova u suzbijanju kuge u Dalmaciji krajem XVIII. stoljeća*, „Građa i prilozi za povijest Dalmacije”, 13: 265-284, Split
- Concina, E. (1988.), *Pietre parole storia*, Glossario della costruzione nelle fonti veneziane (secoli XV-XVIII), Venecija
- Duplančić, A. (1988.a), *Prilog poznavanju luke i pomorstva Splita u 18. i 19. stoljeću*, *Adrias*, sv.2: 69-88, Split
- Duplančić, A. (1988.b), *Splitska bazana i njena uloga u zaštiti zdravlja*, „Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinariae”, 1-2: 63-76, Beograd
- Duplančić, A. (1993.-1994.), *Neobjavljeni nacrti i opisi splitskog lazareta*, „Adrias”, 4-5: 167-190, Split
- Duplančić, A. (1996.), *Prinos dokumentaciji urbanističkog razvitka Splita od 17. do 19. stoljeća*, „Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske”, 20/1994.-21/1995: 143-153, Zagreb
- Fisković, C. (1953.), *Splitski lazaret*, „Āetiri priloga historiji grada Splita XVII i XVIII stoljeća”, Izdanje Muzeja grada Splita, 4: 5-37, Split
- Glesinger, L. (1978.), *Povijest medicine*, Zagreb
- Guthrie, D. (1946.), *A history of medicine*, London
- Jelić, R. (1978.), *Zdravstvo u Zadru i njegovu području*, Zadar
- Kečkemet, D. (1953.), *Mapa crteza dalmatinskih gradova ing. Josipa Santinija*, „Āetiri priloga historiji grada Splita XVII i XVIII stoljeća”, Muzej grada Splita, 4: 63-84, Split
- Kečkemet, D. (1975.), *Prilozi opisu i povijesti splitskog lazareta*, „Pomorski zbornik društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije”, 13: 377-400, Rijeka
- Kečkemet, D. (1978.), *Zaštita od epidemija u Splitu*, „Sanitarni kordon nekad i danas”, Zbornik radova Simpozija održanog u povodu 250. obljetnice Sanitarnog kordona, 74-90, Zagreb
- Kečkemet, D. (1981.), *Plan i veduta Splita iz početka osamnaestoga stoljeća*, „Kulturna bastina” 11-12: 87-94, Split
- Kečkemet, D. (1993.), *Vicko Andrić, arhitekt i konzervator 1793.-1866.*, Split
- Kovačić, J. (1994.), *Mjernik i graditelj Giovanni Battista Camozzini*, „Kulturna bastina”, 24-25: 85-102, Split
- Marasovića, J. (1993.), *Terzo sistema delle fortificazioni di Spalato nel XVII secolo*, „Palmanova fortezza d'Europa 1593-1993”, 449-451, Venecija
- Marasovića, J. (1996.), *Prilog proučavanju slike Splita Girolama di Santacroce*, Petriciolijev zbornik II, „Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji”, 36: 223-243, Split
- Morpurgo, V. (1962.), *Daniel Rodriguez i osnivanje splitske skele u XVI stoljeću*, „Starine”, 52, JAZU, 185-248, Zagreb
- Morpurgo, V. (1966.), *Daniel Rodriguez i osnivanje splitske skele u XVI stoljeću*, „Starine”, 53, JAZU, 363-415, Zagreb
- Novak, G. (1923.), *Split u svjetskom prometu*, Split
- Novak, G. (1961.), *Povijest Splita*, II, MH, Split
- Panzac, D. (1986.), *Quarantaines et Lazarets, L'Europe et la peste d'Orient (XVIIe-XXe siècles)*, Edisud, Aix-en-Provence
- Perojević, S. (2002.), *Split - Izgradnja lazareta*, magistarski rad, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Sartori, A. (1986.-1987.), *Spalato rinascimentale: la fortezza e la città dal sec. XV al sec. XVIII*, II, diplomska radnja, Istituto Universitario di architettura di Venezia, Venecija
- Stipisčić, J. (1991.), *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Školska knjiga, Zagreb
- Wheler, G. (1689.), *Voyage de Dalmatie, de Grèce, et du Levant*, Amsterdam
- Zysberg, A. i Burlet, R. (1995.), *Venezia - La Serenissima e il Mare*, Electa/Gallimard
- *** (1964.), *Mletačka uputstva i izvjestaji*, 47, IV, JAZU, Zagreb
- *** (1966.), *Mletačka uputstva i izvjestaji*, 48, V, JAZU, Zagreb
- *** (1970.), *Mletačka uputstva i izvjestaji*, 49, VI, JAZU, Zagreb
- *** (1972.), *Mletačka uputstva i izvjestaji*, 50, VII, JAZU, Zagreb
- *** (1977.), *Mletačke upute i izvjestaji*, 51, VIII, JAZU, Zagreb
- *** (1982.), *Tragovima starog Splita*, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Crtezi, slike i gravure panorama i pogleda na grad i luku od XVI do XX stoljeća, Split
- *** (1987.), *Statut grada Splita*, Književni krug, Split

Sources

Izvori ilustracija

Sources of Illustrations

- Panzac, 1986.
- Panzac, 1986.
- Panzac, 1986.
- S. Perojević, 2001.
- Zysberg, Burlet, 1995.
- S. Perojević, 2001.
- J. Marasovića, 1996.
- Fisković, 1953.
- Kečkemet, 1975.
- Kovačić, 1994.
- Kečkemet, 1975.
- *** 1982.
- Kečkemet, 1978.
- Duplančić, 1993.-1994.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- Fototeka poduzeća „Konstruktor” *** 1982.
- Kečkemet, 1981.
- Sartori, 1986.-1987.
- Sartori, 1986.-1987.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- Fototeka Mediteranskog centra
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- Sartori, 1986-1987.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- Kečkemet, 1978.
- Duplančić, 1988.a.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- S. Perojević, 2001.
- Fotoarhiv Muzeja grada Splita

U biljeskama u kojima su navedeni podaci iz diplomatske radnje A. Sartori koriste se sljedeće kratice:
 A.S.Ve. Archivio di Stato di Venezia
 B.M.C.C.Ve. Biblioteca Museo Civico Correr Venezia
 C.C. Codice cicogna
 C.R. Collegio Relazioni
 DAZd Državni arhiv u Zadru
 P.S. Prov.vr alla Sanita
 P.T.M. Prov.vr da Terra e da Mar
 S.M. Senato Mar
 V. Savi M. V. Savi alla Mercanzia

Sazetak

Summary

Construction of the Lazaretto in Split

At the turn of the 16th and 17th centuries, Split was a modest town lacking a prominent economic status. Its geographical position was, however, of great potential value.

Daniel Rodriga, a Portuguese Jew, suggested to the government authorities of Venice, to construct the lazaretto functioning as a place of commercial transactions and at the same time as a quarantine against infectious diseases.

As early as 1377 Dubrovnik could boast of the first lazaretto. A number of others were built later on in other Mediterranean ports. Despite strict protective measures, it was impossible to prevent frequent outbreaks of deadly infectious diseases.

The Lazaretto was enclosed by buildings facing the courtyards and isolated from the outside world. It consisted of five interconnected complexes subse-

quently built and added in the period of 50 years. From the late 16th century until the mid 17th century, the Lazaretto became the most important trading place between the Ottoman Empire and the Republic of Venice. Due to the fact that Venice made considerable profits out of it, a decision was reached to protect Split by a system of fortifications during the Candian war although its position was inappropriate to any type of fortification. The very fact that the Lazaretto indirectly saved the town from Turkish conquests proved its vital significance for Split.

The decline of trade was brought about by the Candian war (1645-1669). The Lazaretto was exposed to devastating effects as soldiers temporarily occupied its premises. By the end of the war, the Lazaretto was restored and the trade revived by the Republic

of Venice although not to its pre-war scale. Particular areas of the Lazaretto were reconstructed and converted to other purposes. From the mid-19th century, parts of the Lazaretto were torn down and replaced with new and ample facilities. It was totally demolished by the end of the World War II.

This paper presents an overview of five unknown reconstruction stages of the Lazaretto, carried out between 1582 and 1629 when it finally reached its full size area intended entirely for trade. It also presents its condition from 1682 following the building of its baroque walls. Reconstruction is based on numerous written sources from the historical period of its construction as well as on the analysis of graphic sources and photographs from later periods.

SNJEŽANA PEROJEVIĆ

Biografija

Biography

Mr. sc. SNJEŽANA PEROJEVIĆ, dipl. ing. arh., znanstvena asistentica, rođena je 1962. godine u Splitu. Diplomirala je 1987. godine na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu. Od 1991. godine radi na istraživanju Dioklecijanove palače i povijesne jezgre grada Splita. Suradnica je u izradi studija prostornoga razvoja pojedinih gradskih sklopova i konzervatorskih projekata u gradskoj jezgri. Magistrirala je 2002. godine na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu s temom *Split - Izgradnja lazareta*.

SNJEŽANA PEROJEVIĆ, Dipl.Eng.Arch., M.Sc., Research Assistant. Born in Split, 1962. Graduated from the Faculty of Architecture in Zagreb in 1987. Since 1991 she has been involved in the research project concerning the Diocletian's palace as well as the historical nucleus of Split. She cooperates in the spatial development study of particular town complexes and conservation projects of the town nucleus. She won her master's degree in 2002 at the Faculty of Architecture in Zagreb with her master's thesis entitled *Split - Construction of the Lazaretto*.